

УДК 378.013-047.22

Драч І. І.
Університет менеджменту освіти НАПН України

НАУКОВІ ОСНОВИ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНОЮ ПІДГОТОВКОЮ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті обґрунтовано необхідність серйозних реформаційних кроків щодо оновлення механізмів управлінської діяльності при підготовці майбутніх фахівців у вищій школі. Виокремлено сучасні тенденції управління освітніми закладами, які характеризуються людиноцентричним характером управління, сприянням розкриттю, реалізації та розвитку особистісного потенціалу всіх учасників навчально-виховного процесу, узгодженням механізмів управління та самоорганізації, гнучкістю, адаптивністю, рефлексивністю. Розкрито особливості компетентісної орієнтації системи управління професійною підготовкою майбутніх фахівців. Обґрунтовано наукові основи цього виду управління підготовкою майбутніх фахівців: концептуальні підходи до його реалізації, закономірності та принципи. Зроблено висновок, що впровадження такого виду управління спрямовано на зближення внутрішніх потреб учасників управлінських впливів із цілями навчального закладу, створення механізмів залучення до управлінської діяльності суб'єктів компетентісно орієнтованого управління різних ієрархічних рівнів.

***Ключові слова:** професійна підготовка, компетентісно орієнтоване управління, підходи, закономірності, принципи управління.*

Шлях європейської та світової інтеграції, обраний Україною, зумовлює необхідність реформаційних процесів в освітній галузі, спрямованих на досягнення найкращих освітніх стандартів. Національна доктрина розвитку освіти [1], Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. [2] заклали підвалини нової парадигми – орієнтацію на новий тип гуманістично-інноваційної освіти, її конкурентоспроможність в європейському та світовому просторах. У цих стратегічних документах визначено і нову модель управління освітою, яка має стати відкритою і демократичною, спрямованою на розвиток самостійності та самодостатності особистості, її творчої активності з метою зміцнення демократичних основ громадянського суспільства. Така позиція потребує від сучасної освіти серйозних реформаційних кроків щодо оновлення механізмів управлінської діяльності.

Актуальними напрямками пошуку нових педагогічних, філософських та управлінських ідей, які можуть слугувати підґрунтям сучасної теорії управління освітою, є розгляд освіти як процесу і результату взаємодії особистості з підсистемами культури, визначення пріоритетних цінностей, цілей і норм освітнього процесу, проектування та управління освітнім процесом.

Професійна освіта потребує кардинальної модернізації у напрямі

відповідності структури і змісту підготовки фахівців перспективним потребам, зміни парадигми організаційного і кадрового забезпечення навчально-виховного процесу, підвищення якості навчального процесу шляхом оптимізації змісту навчання і запровадження інноваційних педагогічних технологій, гуманізації та гуманітаризації [3, с. 364-365]. Доповнюючи це міркування, зазначимо, що з огляду на зміну парадигми освіти в умовах інноваційного розвитку суспільства суттєвої модернізації потребує і парадигма управління професійною підготовкою.

Проведений науковий пошук (на основі праць таких науковців, як В. Кремень [3], Л. Ващенко [5], Г. Дмитренко [6], Г. Єльнікова [7], Л. Калініна [8], В. Маслов [4], В. Олійник [9], Т. Сорочан [10], Є. Чернишова [11]) дав змогу виокремити сучасні тенденції управління освітніми закладами, які характеризуються людиноцентричним характером управління, сприянням розкриттю, реалізації та розвитку особистісного потенціалу всіх учасників навчально-виховного процесу, узгодженням механізмів управління та самоорганізації, гнучкістю, адаптивністю, рефлексивністю.

Метою статті є розкриття розроблених нами наукових основ компетентісно орієнтованого управління професійною підготовкою майбутніх фахівців.

Розглядаючи сутність управління як вид діяльності, що забезпечується сукупністю цілеспрямованих впливів суб'єкта управління на керовану систему, які узгоджені з механізмами її самоорганізації і спрямовані на підтримання функціонування системи та забезпечення її розвитку, екстраполюємо це визначення на сферу управління професійною підготовкою майбутніх фахівців.

Основними характеристиками управління професійною підготовкою у вищому навчальному закладі є його суб'єкт та об'єкт. Суб'єктом управління професійною підготовкою є сукупний колектив учасників освітнього процесу (адміністративний, науково-педагогічний персонал, студенти), а об'єктом управління – сукупна сфера освітньої життєдіяльності, що забезпечує позитивний розвиток цього процесу. Виходячи з цього, управління професійною підготовкою – це сукупність цілеспрямованих впливів колективного суб'єкта управління на всі фактори освітнього середовища, які забезпечують підготовку конкурентоспроможного фахівця.

Особливість компетентісної орієнтації системи управління професійною підготовкою майбутніх фахівців полягає в тому, що, з одного боку, управління здійснюється відповідно до державних норм до структури, змісту, видів, форм і термінів навчання, а з другого, – фокусує увагу на присутності в освітньому процесі “людського фактора”, що володіє внутрішнім потенціалом самоорганізації та саморозвитку. Здійснення компетентісно орієнтованого управління передбачає інтеграцію та

систематизацію управлінських впливів всіх рівнів на процес формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

Отже, управління формуванням професійної компетентності майбутніх фахівців (компетентнісно орієнтоване управління) – це вид діяльності, що забезпечується сукупністю цілеспрямованих впливів колективного суб'єкта управління на всі фактори освітнього середовища, здатних забезпечити готовність студентів до професійної діяльності та цілеспрямованого саморозвитку в умовах, що динамічно змінюються. Основою компетентнісно орієнтованого управління є взаємодія суб'єктів управлінської діяльності, основним результатом – розвиток особистості [12].

Наведемо специфічні риси, що визначають самостійний статус компетентнісно орієнтованого управління професійною підготовкою у системі управлінської освітньої діяльності:

– спрямованість на формування професійної компетентності студентів. Основною метою управлінського процесу є створення умов для ефективного формування професійної компетентності майбутніх фахівців; цій меті має підпорядковуватися освітній процес і всі управлінські впливи вищого навчального закладу;

– інноваційний характер. Цей вид управління пов'язаний з реалізацією інноваційних процесів з оптимізації професійної підготовки майбутніх фахівців;

– особистісно орієнтований характер. Компетентнісно орієнтоване управління дає змогу варіювати структуру, зміст і темпи засвоєння освітньої програми, що забезпечує побудову індивідуальних освітніх траєкторій студентів;

– комплексність реалізації в структурі системи менеджменту якості освіти. Цей вид управління охоплює всі основні напрями організації професійної підготовки, вбираючи в себе управління: якістю змісту, якістю технологічного супроводу та якістю результату освітнього процесу.

На нашу думку, забезпечити повноту і всебічність дослідження складних систем, до яких належить система управління формуванням професійної компетентності магістрантів педагогіки вищої школи, можна лише використовуючи певну сукупність методологічних підходів, які доповнюють один одного.

Виходячи з розуміння сутності компетентнісно орієнтованого управління як складного процесу, осмислення якого може і має здійснюватися з різних точок зору, основними концептуальними підходами до нього виокремимо людиноцентричний, системний та синергетичний. Визначення як основних саме цих підходів зумовлено розумінням управління як відкритої ймовірнісної динамічної системи, основним завданням якої є забезпечення умов для самореалізації його суб'єктів [12].

Людиноцентричний підхід зумовлює вимоги до методології, змісту і методів побудови освітнього процесу у вищій школі, які спираються на реалізацію в конкретних діях ідей самопізнання, саморозвитку і самореалізації суб'єкта. Впровадження людиноцентричного підходу в процес підготовки майбутніх фахівців передбачає побудову навчального процесу на основі взаємодії, співпраці та співтворчості.

Системний підхід забезпечує постановку проблеми на всіх рівнях розгляду, вивчення сутнісних особливостей і природи компетентісно орієнтованого управління, його внутрішньої будови, змісту та специфіки реалізації. Цей підхід дає змогу виокремити системні властивості процесу управління формуванням професійної компетентності студентів, а саме: мету як системоутворюючий компонент, функції і завдання системи; складові системи; структуру та ієрархічні зв'язки між складовими системи; взаємозв'язок системи із зовнішнім середовищем й іншими системами вищого або нижчого рівнів.

Синергетичний підхід передбачає розгляд компетентісно орієнтованого управління професійною підготовкою магістрантів педагогіки вищої школи як відкритої нелінійної системи, врахування феномену самоорганізації як об'єктивної закономірності. Цей підхід акцентує увагу на тому, що відкритій педагогічній системі не можна нав'язувати спосіб поведінки або розвитку, але можна стимулювати один із можливих у конкретних умовах варіант саморозвитку. Таким чином, синергетичний підхід зумовлює перетворення освіти із способу навчання в засіб формування творчої особистості.

Використання зазначених підходів як методологічної основи управління формуванням професійної компетентності майбутніх фахівців визначається їх внутрішньою єдністю і методологічними зв'язками між ними, а саме:

– людиноцентричний підхід актуалізує гуманістичні тенденції в управлінні професійною підготовкою майбутніх фахівців;

– системний підхід розкриває зміст управління формуванням професійної компетентності студентів як системи, що забезпечує досягнення запланованого результату;

– синергетичний підхід фокусує увагу на невірноваженості та нестабільності як природному стані відкритих нелінійних систем.

Упровадження компетентісно орієнтованого управління підготовкою майбутніх фахівців на засадах людиноцентричного, системного та синергетичного підходів означає виведення змісту та процесу їх професійної підготовки на особистісно смисловий рівень, що забезпечується цілісністю процесу професійної підготовки, актуалізацією та включенням суб'єктного досвіду студентів в освітній процес, створенням

рефлексивного середовища як простору для вільного і свідомого вибору форм та засобів саморозвитку та самореалізації.

Аналіз підходів до управління формуванням професійної компетентності майбутніх фахівців дає змогу визначити певні закономірні зв'язки, притаманні досліджуваному виду управління. Враховуючи особливості педагогічного процесу (його складність, багатофакторність, варіативність результату), для відображення об'єктивної педагогічної реальності, на нашу думку, найбільш доцільно виділення саме закономірностей, а не законів.

Сукупність закономірностей і принципів управління має вирішити цілий ряд методологічних завдань:

1) відобразити найважливіші властивості компетентісно орієнтованого управління;

2) виявити взаємозумовлені фактори, що впливають на його функціонування і розвиток;

3) встановити зв'язок теорії з практикою управлінської діяльності через визначення вимог і правил адекватної реалізації досліджуваного виду управління.

Під закономірностями компетентісно орієнтованого управління професійною підготовкою майбутніх фахівців будемо розуміти об'єктивно існуючі, повторювані, стійкі, істотні зв'язки між різними елементами системи, які відображають зміст управлінських впливів та забезпечують стабільне функціонування системи.

Проведений нами аналіз наукової літератури [12] показав, що вченими пропонуються найрізноманітніші механізми фіксації закономірних зв'язків відповідно до обраних підходів. Водночас, незважаючи на наявність у сучасній педагогічній науці ґрунтовних досліджень, присвячених проблемам управління освітою, проблема визначення та обґрунтування закономірностей управління залишається актуальною. Недостатньо розкритою, на нашу думку, є специфіка закономірностей управління професійною підготовкою майбутніх фахівців у вищій школі.

Ґрунтуючись на результатах дослідження переліку та змісту закономірностей управління закладами освіти, представимо власне бачення закономірностей компетентісно орієнтованого управління. Вважаємо за доцільне виокремити дві групи: організаційні та соціально-психологічні закономірності.

До I групи закономірностей компетентісно орієнтованого управління (організаційних) належать:

– закономірність залежності ефективності управління від повноти використання його наукових засад;

– закономірність єдності централізованих та децентралізованих

тенденцій і факторів управління;

– закономірність відповідності внутрішньої структури та організації управління вищим навчальним закладом меті його діяльності;

– закономірність залежності якості управління від повноти й оперативності прямого і зворотного зв'язків;

– закономірність залежності ефективності управління від якості функціональної визначеності суб'єктів управління;

– закономірність дотримання логічної послідовності етапів процесу управління;

– закономірність оптимального співвідношення стратегічного й оперативно-поточного управління формуванням професійної компетентності майбутніх викладачів вищої школи;

– закономірність залежності ефективності управління від рівня взаємодії всіх структурних елементів управління;

– закономірність необхідності забезпечення цілісності системи управління;

– закономірність залежності ефективності управління від рівня компетентності керівництва на всіх рівнях;

– закономірність підтримання балансу між стабільним станом системи управління та введенням інновацій для вдосконалення професійної підготовки;

– закономірність залежності ефективності управління від прозорості управлінського процесу і його результатів;

– закономірність посилення людиноцентричного характеру управління при здійсненні управлінських впливів;

– закономірність залежності ефективності управління від якості моніторингового супроводу управлінської діяльності;

– закономірність оптимальності співвідношення цілеспрямованих управлінських впливів та самоорганізації й саморегулювання.

II група закономірностей (соціально-психологічних) складається з таких:

– закономірність залежності ефективності управління від відповідності стилю керівництва соціально-психологічним особливостям колективу;

– закономірність залежності ефективності управління від психологічної готовності суб'єктів управління до здійснення управлінської діяльності;

– закономірність залежності розвитку творчої педагогічної діяльності від ступеня демократизації управління і рівня професійної свободи;

– закономірність залежності ефективності управління від згуртованості колективу вищого навчального закладу навколо загальної педагогічної мети.

Відображаючи специфіку компетентнісно орієнтованого управління, розглянуті закономірності характеризують наступність у дослідженні цього виду управління за допомогою встановлення зв'язків із отриманими даними про його сутнісні характеристики. Виділення закономірностей дає змогу зафіксувати різноманіття проявів процесу компетентнісно орієнтованого управління формуванням професійної компетентності майбутніх фахівців у необхідній та достатній кількості узагальнених зв'язків, які повною мірою характеризують його специфіку. Це уможлиблює його адекватну реалізацію в реальних умовах підготовки студентів до професійної діяльності.

Виокремлення, систематизація і розкриття закономірностей управління формуванням професійної компетентності майбутніх фахівців є підґрунтям для визначення принципів управління.

Виходячи з проведеного нами аналізу принципів управління [12], розкритих у психолого-педагогічній літературі, окреслимо власне бачення принципів компетентнісно орієнтованого управління професійною підготовкою майбутніх фахівців, при виявленні яких ми зважали на такі вимоги: об'єктивність (принцип має співвідноситися з об'єктивно існуючою закономірністю управління); системність (сукупність принципів відповідає цілісному баченню природи управління формуванням професійної компетентності студентів); теоретичну та практичну значущість (принцип повинен мати значення як для розвитку педагогічної теорії, так і для вдосконалення практики компетентнісно орієнтованого управління).

Отже, принципами управління формуванням професійної компетентності майбутніх фахівців у вищій школі нами виокремлено такі: принцип національно-державницького характеру освіти, принцип соціокультурної зумовленості, принцип системності, принцип науковості, принцип цілеспрямованості, принцип інформаційної достатності, принцип зворотного зв'язку, принцип демократизації, принцип гуманізації, принцип єдності централізації та децентралізації, принцип адаптивності, принцип маркетингу, принцип психологізації, принцип відкритості, принцип динамічності, принцип колегіальності, принцип поєднання управління функціонуванням і розвитком системи управління, принцип єдності управління та самоуправління, принцип прогнозованості, принцип командності.

Таким чином, визначення принципів як складової цілісної теорії компетентнісно орієнтованого управління професійною підготовкою майбутніх фахівців зумовлюється розумінням його самостійного статусу в системі управлінської освітньої діяльності, забезпечує взаємозв'язок теорії та практики управління професійною підготовкою студентів через подання вимог і правил її адекватної реалізації. Окреслена система принципів компетентнісно орієнтованого управління відображає його основні

властивості, відповідає закономірностям цього виду управління, розкриває фактори, що впливають на функціонування і розвиток системи управління формуванням професійної компетентності майбутніх фахівців.

Висновки. Визначені та обґрунтовані наукові основи компетентнісно орієнтованого управління слугують методологічним підґрунтям для розроблення його моделі. Впровадження цього виду управління спрямовано на зближення внутрішніх потреб учасників управлінських впливів із цілями навчального закладу, створення механізмів включення до управлінської діяльності суб'єктів компетентнісно орієнтованого управління різних ієрархічних рівнів.

Перспективу подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо у виявленні нових підходів і закономірностей досліджуваного процесу; визначення його особливостей з урахуванням соціально-економічних змін, що відбуваються у суспільстві.

Використана література:

1. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – № 33. – С. 4-6.
2. Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013 “Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/ru/documents/15828.html>
3. *Кремень В. Г.* Філософія управління : підруч. для студ. вищ. навч. закладів / В. Г. Кремень, С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов. – К. : Знання України, 2007. – 360 с.
4. *Маслов В. І.* Наукові основи та технології компетентного управління загальноосвітнім навчальним закладом : монографія / В. І. Маслов, О. С. Бондар, К. В. Гораш. – Тернопіль : Крок, 2012. – 320 с.
5. *Ващенко Л. М.* Система управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Л. М. Ващенко. – К., 2006. – 455 с.
6. *Дмитренко Г. А.* Людиноцентризм освіти в контексті підвищення якості трудового потенціалу : монографія / Г. А. Дмитренко, Т. Л. Ріктор. – К. : Дорадо-Друк, 2012. – 296 с.
7. *Єльнікова Г. В.* Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Г. В. Єльнікова. – Луганськ, 2005. – 446 с.
8. *Калініна Л. М.* Система інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.06 / Л. М. Калініна. – К., 2008. – 471 с.
9. *Олійник В. В.* Менеджмент фахового зростання педагогічних працівників профтехосвіти в сучасних умовах / В. В. Олійник ; АПН України, Ун-т менедж. освіти. – К., 2009. – 112 с.
10. *Сорочан Т. М.* Розвиток професіоналізму управлінської діяльності керівників ЗНЗ у системі післядипломної педагогічної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Т. М. Сорочан. – Луганськ, 2005. – 472 с.
11. *Чернишова Є. Р.* Теорія і практика формування кадрового потенціалу навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Є. Р. Чернишова. – К., 2013. – 417 с.
12. *Драч І. І.* Теоретико-методичні засади управління формуванням професійної компетентності магістрантів педагогіки вищої школи : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.06 / І. І. Драч. – К., 2013. – 485 с.

Драч І. І. Научные основы компетентностно ориентированного управления профессиональной подготовкой будущих специалистов.

В статье обоснована необходимость серьезных реформационных шагов по обновлению механизмов управленческой деятельности при подготовке будущих специалистов в высшей школе. Выделены современные тенденции управления образовательными учреждениями,

которые характеризуются человекоцентрическим характером управления, содействием раскрытию, реализации и развитию личностного потенциала всех участников учебно-воспитательного процесса, согласованию механизмов управления и самоорганизации, гибкостью, адаптивностью, рефлексивностью. Раскрыта особенность компетентностной ориентации системы управления профессиональной подготовкой будущих специалистов. Обоснованы научные основы данного вида управления подготовкой будущих специалистов: концептуальные подходы к его реализации, закономерности и принципы. Сделан вывод, что внедрение данного вида управления направлено на сближение внутренних потребностей участников управленческих воздействий с целями учебного заведения, создание механизмов включения в управленческую деятельность субъектов компетентностно ориентированного управления различных иерархических уровней.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, компетентностно ориентированное управление, подходы, закономерности, принципы управления.

DRACH I. I. Scientific competence-oriented management training future specialists.

In the article the necessity of Reformation serious steps to update the mechanisms of management activities in preparing future professionals in higher education is substantiated. The current trends of management of educational institutions are highlighted, which are characterized by humanocentric character control, promoting disclosure, implementation and development of personal potential of all participants in the educational process, coordination mechanisms and self-control, flexibility, adaptability, reflexivity. The features of a competency management system orientation training of future specialists are disclosed. Reasonably scientific basis of this type of management training for future professionals: conceptual approaches to its implementation, laws and principles is substantiated. Concluded that the introduction of this type of control is aimed at convergence of domestic needs of members of management actions with the goals of the institution, the establishment of mechanisms included in the management activities of the subjects of the competence – oriented management of different hierarchical levels.

Keywords: training, competence-oriented management approaches, laws, principles of management

УДК 621.37-051:004

Жарова О. В.
Національний авіаційний університет

**МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ РАДІОТЕХНІКІВ У ТЕХНІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ**

У статті розглядається модель формування інформаційної компетентності майбутніх фахівців радіотехніків у технічному університеті. Виділено структурні та функціональні складові моделі, умови та етапи формування професійної компетентності майбутніх радіотехніків.

Ключові слова: інформаційна компетентність, компоненти моделі інформаційної компетентності, майбутні радіотехніки, система освіти в технічному університеті.